شەشۇشى قادامدى جاقسى باسىپ، دامۇدىك جاڭا جاعدايىن اشتى

(باسى 1 ـ بەتتە)

وسى جولى انحۇيعا بارعانندا باس شۇجي اپات بولعان وڭىرلەردىڭ جاعدايىن، اپات بولعان وڭىردەگى بۇقارانىڭ ەۋندىرىس، تۇرمىسىن قالپىنا كەلتىرۇدىڭ قالاي بولىپ جاتقاندىعىن كوردى. شەلىڭگىر دستقتا حۋايحىنىڭ بويىندا، چاڭجياڭ جاعالاۋىندا، چاۋحۋ كولى بوگەنىندە دامىلسىز ارالاپ كوردى...

ەبرىنشى بەكەت ۋاڭجيابا توسپاسى، ول ملڭ شاقىرىمدىق حۋايحى وزەنىندەگى "ەبرىنشى تيەك" دەگەن اتى بار جانە حۋايحىدا تاسقىنىن ساقتانۇىدىڭ "بارومەترى". ۋاڭجيابا توسپا تيەگىنىڭ ايناق جاعى 180 شارشى كيلومەترلىك مەكۇا تاسقىن سۋ ىركۇ اۋماعى. 7 ـ ايدىڭ 20 ـ كۇنگى سۋراپىل تاسقىنىمەن سالىستىرعاندا، قازىر تاسقىن قايتىپ، وزەن ساباسىنا تۇسكەن.

جەرگىلىكتى ورىنداعى جاۋاپتى جولداستار باس شۇجيگە تيەكتى اعىتىپ تاسقىن سۋىن ىركۇ جاعدايىن مالىمدەدى.

نوسەر شەلەكتەپ جاۋىپ، وزەن تاسىدى. ۋاڭجيابا توسپا تيەگىندە سۋ ساقتىق دەڭگەيىدەن نەبارى 51 ساعات ىشىندە كەپىلدىك دەڭگەيىنە جەتتى. 7 ـ ايدىڭ 19 ـ كۇنى كەشقۇرىم، ولار تيەكتى اعىتىپ تاسقان سۋىن ىركۇ جانە بۇقارانى شەگىندىرۇ بۇيرىعىن تاپسىرىپ الدى. نوسەرلى داۋلدا بۇقارا سىير ـ قويلارىن ايداپ، كەرەك ـ جاراقتارىن ارقالاپ، كارىالاردى سۇيەپ، بالالاردى جەتەكتەپ كوشە باستادى... مەكۇا تاسقىن سۋ ىركۇ اۋماعىنداعى حاۋىپسىز ەمەس وڭىردەگى 2000نان استام بۇقارا بۇيرىق تۇسىرىلگەننەن باستاپ نەبارى 7 ساعاتتا تۇگەل كوشىرىلىپ ورنالاستىرىلدى.

ۋاڭجيابا تاسقىنىن ساقتانۇى، تاسقىنعا قارسى اتتانۇ كورمە زالىندا باس شۇجي شي جينپيڭ تاسقىنىن ساقتانۇ كارتاسىن زەر سالا كوردى. 60 نەشە جىلدان بەرى، ۋاڭجيابا توسپا تيەگى 16 رەت اعىتىلىپ تاسقان سۋ جىبەرىلىپتى. 2007 ـ جىلدان بەرى، بۇل جەر تاسقىنىن امان ەدى، ال بۇگىن بۇقارا ەبىر تۇندە شەگىندىرىلدى! مەكۇالقتار ۋاڭجيابا رۋحىن ساۋلەلەندىرىپ، اۋقىمدى باعامداپ، كەلەلى جاعدايمەن ساناسىپ، ەۋز مۇددەلەرىمەن ساناسىپ، جالپىنىڭ مۇددەسىمەن ساناسىپ، ىرقتىلىقپەن سايكەسىپ، شۇعىل كوشىپ، تاسقىنىن ساقتانۇى، اپاتتان قۇتقارۇعا ماڭىزدى ۇلەس قوستى.

"كوپتەگەن بۇقارا اپاتقا ۇشىراعانىمەن، جالپى العاندا، ەبىر توپ ماڭىزدى سۋ يگىلىگى قۇرىلعىسى شەشۇشى رول اتقاردى، تاسقىنىن ساقتانۇ جۇيەسى بارعان سايىن كەمەلدەنىپ، تاسقىنىن ساقتانۇ، تاسقىنعا قارسى اتتانۇ، اپاتتان ساقتانۇ، اپات زيانىن ازايتۇ قابىلەتى ۇزدىكسىز جوعارىلادى، تاسىلدەر مەن بايلىق تا بارعان سايىن مولايدى، علمي ورنالاستىرۇ جاعدايىندا ەندىگارى اسپ ـ ساسۇعا بولمايدى". باس شۇجي شي جينپيڭ: "70 نەشە جىلدان بەرگى حۋايحى وزەنىن جونگە سالۇدىڭ تاجىريبەلەرىن ويداعىداي قورىتىندىلاپ، '14 ـ بەسجىلدىق' مەزگىلىندەگى حۋايحى وزەنىن جونگە سالۇ جوباسىن مۇقيات جاساۋ كەرەك" دەپ تالاپ قويدى.

تاسقىن سۋ باسقان ەگىنجاي ءالى قۇرعاعان جوق، مەكۇا قايتا وڭالا باستادى، تاسقىنىن ساقتانۇىدىڭ قاربالاستىعىندا تىنىستاۋعا مۇرشاسى بولماعان اۋلداستار قاربالاس جۇمىسقا كىرىسىپ كەتتى.

سول ماڭداعى حۇڭلياڭ چەمودان ـ سومكە شەكتى سەرىكتەستىگى ـــ جەرگىلىكتى ۇكىمەتتىڭ قولداۋىندا اشىلعان كەدەيلەردى سۇيەمەلدەۋ سەحى. ەۋي ىرگەسىندە جۇمىستانىپ وتىرعان قىزمەتكەر جاڭ لي اي ساينى 2000 يۋاننىڭ ۇستىندە تابىس تابادى، سونىمەن بىرگە ۇيىندە دە قارايلاسىادى. تاسقىن كەلگەندە ول ىرىس ـ قۇتىمنان ايرىلىپ قالام با دەپ قاتتى الاڭداعان ەدى. پارتكوم مەن ۇكىمەتتىڭ كومەگىندە كەدەيلەردى سۇيەمەلدەۋ سەحىندا جۇمىس تەز قالپىنا كەلدى.

باس شۇجي اپات سەبەبىنەن كەدەيلەسۋ، قايتا كەدەيلەسۋ ماسەلەسىنە ەرەكشە كوڭىل ءبولىپ، كەدەيلەردى سۇيەمەلدەۋ ساياساتىنىڭ، تاسقىنىن ساقتانۇ كومەك قاراجاتىنىڭ تيانىقتانۇ جاعدايىن ەگجەي ـ تەگجەيلى سۇراستىردى، ءار دارەجەلى پارتكومدار مەن ۇكىمەتتەردەن سۇيەمەلدەۋ سەرپىنىن ارتتىرىپ، كاسپورىندارداڭ قيىن وتكەلدەن وتۋىنە جاردەم بەرىپ، اپاتقا ۇشىراعان بۇقارانىڭ، كەدەي بۇقارانىڭ جۇمىستانۇىن قامتاماسىز ەتۇدى تالاپ ەتتى.

كەدەيلەردى سۇيەمەلدەۋ سەحىنان شىققان سوڭ، ول مەكۇا تاسقىن سۋىن ىركۇ اۋماعىنداعى ساۋجي قالاشىعى ليمين قىستاعى شيتيانپو تەكشەسىنە قاراي ءجۇردى. اتىزدا ەڭبەك ىستەپ جۇرگەن اۋلداستاردى كورىپ باس شۇجي كولىكتەن ءتۇستى.

كولشىكتە بىرنەشە قىستاق تۇرعىنى تۇڭعىيىق ءدانىن جيناپ ءجۇر؛ تاسقىن سۋ قايتقان جەردە اۋلداستار كاپۋستا ەگىپ جاتىر. باس شۇجيدى كورگەن اۋلداستار جاپا ـ تارماعاي قاسىنا كەلدى.

"بۇل جولى اپات بولعان وڭىردەگى اۋلداستارعا امانداسۋ ءۇشىن، اپاتتان كەيىنگى قالپىنا كەلتىرۇ، قايتا قۇرۇ جاعدايىن كورۇ ءۇشىن ارنايى كەلدىم..." باس شۇجي وسى ءسوزىن ايتىپ بولا سالىسىمەن كوپشىلىك تۇس ـ تۇستان مالىمەت بەردى: "باس شۇجي الاڭسىز بولىڭىز! شىلدە باسىندا لوبى، سارشا تامىزدا كوكونىس، تامىزدىڭ سوڭىندا قاراقۇمىق ەگەمىز، قاي جەردە تاسقىن سۋ قايتسا، سول جەرگە ەگپ، زيانىنىڭ ورنىن مۇمكىندىگىنشە تولتىرامىز".

شي جينپيڭ دەن قويا تىڭدادى، ماڭدايىنان اققان تەر تامشىلارى جەرگە تامشىلاپ ءتۇسپ جاتتى. "اۋلداستاردىڭ ەۋندىرىس، تۇرمىستارىنىڭ تياناق تاۋىپ، ءۇمىت بايقاتقانىن كورىپ، كوڭىلىم ورنىقتى"، ـ دەدى.

"اۋىل ـ قىستاقتى گۇلدەندىرۇدە، ءسوز جوق، تاسقىن سۋىن جىبەرۇ ـ ىركۇ يقۇاتىنا شنايى كەپىلدىك ەتۇدى العى شارت ەتۇ كەرەك. جەرگىلىكتى جاعدايعا قاراي ەۋندىرىس، تۇرمىستى ورنالاستىرۇ، ارتقىشلىقتى ساۋلەلەندىرىپ، ولقىلىقتاردى تولتىراتۇ كەرەك. سونىمەن بىرگە اۋلداستاردى بىرتىندەپ كوشىپ شعۇعا جەتەكتەپ جانە نىتالاندىرىپ، بار ساندى ازايتىپ، تەجەپ، ۇلكەن سارساڭعا سالماي، تاسقىن سۋىن ىركۇ اۋماعىنداعى حالقتىڭ ەندىگارى ارتپاۋىنا شنايى كەپىلدىك ەتۇ كەرەك.

تاسقىن سۋىن ىرىككەندە، شيتيانپو تەكشەسى 20 نەشە كۇن تاسقىن سۋدىڭ قورشاۋىندا قالدى.

باس شۇجي: "تاسقىن مۇنشا قاتتى جۇرگەندە اۋلداستاردىڭ تۇرمىسى قالاي بولدى؟"، ـ دەپ قامقورلىقپەن سۇرادى.

اۋلداستار: "بۇرىن تاسقىن كەلگەندە تەكشەنىڭ جوعارعى جاعىنداعىلار سۋ الىپ ىشسە، تومەنگى جاعىنداعىلار دارەت شەلەگىن جۋاتىن"، "بۇرىن ترانسفورماتورداڭ بارلىعى تەكشەنىڭ استىندا بولاتىن، تاسقىن كەلگەندە توك توقتاپ قالاتىن"، "قازىر توك توقتامايدى، سۋمەن قامداۋ ۇزىلمەيدى، كەمەلەر قاتىناي بەرەدى، شەر اس، كىم كىمنەن تارىقپايمىز"، ـ دەدى جاپا ـ تارماعاي.

باس شۇجيدىڭ كەلگەنىن ەستىگەن اۋلداستار جاپا ـ تارماعاي كەلدى. باس شۇجي تەبىرەنە كوپشىلىككە بىلاي دەدى: "يۇيگۇڭ تاۋدى كوشىردى، دايۇي سۋدى تىزگىندەدى، جۇڭحۋا ۇلتى نەشە ملڭ جىل بويى جاراتىلىستىق اپاتپەن ايقاسىپ، قىمباتتى تاجىريبەلەر توپتادى، ءىز ءالى دە ۇزدىكسىز كۇرەسۋمەن كەرەك. بۇل جاراتىلىسپەن قارسىلاسۋ ەمەس، قايتا تابيعاتقا قۇرمەت ەتۇ، تابيعات زاڭدىلىقتارىنا ۇيلەسۋ، جاراتىلىستىق اپاتتارعا بەلسەنە توتەپ بەرۇ، تابيعاتپەن جاراسىمدى قاتار تۇرۇ" بولىپ تابىلادى.

"سوتسيالىستىك وسزامانداناۋدى جاپپاي جۇرگىزۇدە جاراتىلىستىق اپاتقا قارسى تۇرۇ قابىلەتىن دە وسزامانداندىرۇ كەرەك. '14ـ بەسجىلدىق' جوبانى جاساۋدا وسى جاعىنداعى قىزمەتتەردى ويلاستىرىپ، ماسەلەنى باعدار ەتۇگە تاباندى بولىپ، ماسەلەلەر مەن ولقىلىقتاردى قورىتىندىلاپ، قىزمەتىمزدى ۇزدىكسىز جاقسارتۇىمىز كەرەك".

باس شۇجي ما ـ انشان قالاسىنا كەلىپ، چاڭجياڭ وزەنىنىڭ سۋ جاعدايىن كورىپ، جاعالاۋدى جونگە سالۇ جانە بالقشىلاردىڭ بالقشىلىقتان شەگىنۇ قىزمەتىنىڭ تياناقتانۇ جاعدايىن ۇعىستى.

شۇەجياۋا ەكولوگيالىق باقشاسى چاڭجياڭ وزەنىنىڭ جاعاسىنا ورنالاسقان، كەزىندە اسا كورنەكتى ەكولوگيالىق ورتا ماسەلەسىنە تاپ بولعان، جان ـ جاقتى رەتتەۋ ـ جونگە سالۇ ارقىلى قازىر بۇل جەر بۇقارانىڭ وزەن جاعالاپ، سۋ ساعالاپ، جاسىل مانات ارالايتىن كورىكتى جاعاجايىنا جانە قالانىڭ ەكولوگيالىق تۇسەلحاناسىنا اينالعان. باس شۇجي مۇنى كورىپ قاباعات قۇاندى.

"چاڭجياڭ ەكونوميكالىق بەلدەۋىن دامىتۇ ستراتەگياسى اتقارىلا باستالىسىمەن، مەن جاپپاي قورعاۋدى ورتاق يگەرۇگە، جاپپاي اشۇمەن اينالىسپاۋعا تاباندى بولۇدى باسا دارىپتەپ، كوپشىلىكتىڭ مەسەلەسىن قايتارىدىم، بۇل ءدال ىستەۋگە تيىستىلەردى ىستەۋ، ىستەمەۋگە تيىستىلەردى ىستەمەۋ دەگەن فيلوسوفيالىق ويدى ايگىلەيدى. ەكونوميكانى دامىتۇدا العى شارتتى بەلگىلەۋ كەرەك، الدىمەن ەكولوگيالىق ورتانى ويداعىداي قورعاۋ كەرەك. جوعارى ساپالى دامۇدىڭ نەگىزى ـــ ەكولوگيالىق ورتا. ەكولوگيالىق ورتا جاقسى قورعالماسا، ەڭ سوڭىندا ەكونوميكالىق دامۇدىڭ بولاشاعىن قۇرىدىمعا جىبەرەمىز".

"چاڭجياڭ وزەنىنىڭ ەكولوگيالىق ورتاسىن قورعاۋ، قالپىنا كەلتىرۇدە بىرەۋى لاستانۇدى جونگە سالۇ، ەندى بىرەۋى جاعالاۋدى جونگە سالۇ، تاعى بىرەۋى بالقشىلىقتى جونگە سالۇ كەرەك. چاڭجياڭدا بالىق اۋلاۋعا تيىم سالۇ كەلەلى شارۋا، بۇل 300 نەشە ملڭ بالقشىنىڭ ترشىلىگىنە سايادى، از بوداۋ بەرىلمەيدى، ءبىراق جالپى الاپتىڭ ەكولوگياسىن قورعاۋدا مۇنداي بوداۋ بەرۇ ورىندى. چاڭجياڭ وزەنىندەگى سۋ ورگانيزمدەرىنىڭ كوپ تۇرلىلىگىن ءبزدىڭ وسى بۇىن تۇسىندا جوعالتپ الۋىمىزعا بولمايدى".

باس شۇجي مىنانى ەرەكشە باسا دارىپتەدى: "چاڭجياڭدا بالىق اۋلاۋعا تيىم سالۇ دەگەنمىز بالقشىلاردى جاعاعا شىعارعانىن كەيىن ولارمەن جۇمسى بولماۋ دەگەندىك تە ەمەس، قاتىستى قىزمەتتەردى ەگجەي ـ تەگجەيلى، ناقتى ىستەپ، جۇمىستانۇ ارنالارىن جانە الەۋمەتتىك يگىلىك سىپاتتى جۇمىس ورىندارىن كوپتەپ اشىپ، بالقشىلاردىڭ ورنىعۇىنا، بايۇىنا مۇمكىندىك جاساۋ كەرەك".

چاڭجياڭ اتىراۋىن ەبىر تۇلعالاندىرىپ دامىتۇدى تىڭعىلىقتى ىلگەرىلەتۇ اڭگىمە ماجلىسىندە باس شۇجي شي جينپيڭ 3 ولكە، ەبىر قالانىڭ جاۋاپتىلارىنا تەرەڭ ماعىنادا بىلاي دەدى: "چاڭجياڭ اتىراۋى ءۇشىرى ـــ چاڭجياڭ ەكونوميكالىق بەلدەۋىنىڭ سەركەسى، ەكونوميكالىق دامۇدا الدىڭعى لەكتە جۇرۇمەن بىرگە، ەكولوگياۋى قورعاۋدا جانە ەكولوگيالىق قۇرىلىستا جاقسى باستاماشى بولۇ كەرەك".

چاۋحۋ كولى ـــ انحۇيدىڭ تاسقىنىن ساقتانۇ، اپاتتان قۇتقارۇداعى تاعى ەبىر نەگىزگى شايقاس مايدانى. سۋ ساقتىق دەڭگەيىدەن توقتاۋسىز اسقاندىقتان، حفيعا اۋىر حاۋپ ءتوندى. حفي قالاسى چاۋحۋ كولىنىڭ ماڭىنداعى ەكولوگيالىق سازدىقتىڭ تاسقىن سۋىن ىركۇ اۋماعىن ىرىقتىلىقپەن ىسكە قوسپ، جوعارى جاقتا بوگەپ، تومەن جاقتا قويا بەرىپ، جاعالاۋدا ءبولىپ، بوگەندى بەكەمدەپ، حفي قالاسىنىڭ تاسقىنىن ساقتانۇ قىسىمىن ءونىمدى تۇردە جەڭىلدەتتى.

حفي قالاسى فيدۇڭ اۋدانى شىبالياڭۇي ەكولوگيالىق سازدىعى تاسقىن سۋىن ىركۇ اۋماعىنىڭ چاۋحۋ كولى ۇلكەن بوگەنىنىڭ لوجياتۇان بولىگىندە، باس شۇجي شي جينپيڭ چاۋحۋ كولىنىڭ تاسقىنىن ساقتانۇ، اپاتتان قۇتقارۇ جانە بوگەندى بەكەمدەۋ، بوگەندى شارلاۋ، حاۋپ ـ قاتەردى تەكسەرۇ قىزمەتىن ەگجەي ـ تەگجەيلى ۇعىستى. ول بىلاي دەپ باسا دارىپتەدى: ەكولوگيالىق سازدىقتىڭ تاسقىن سۋىن ىركۇ اۋماعىنىڭ ورنى مەن جوباسىنا تاباندى بولىپ، بىرتە ـ بىرتە يەلەپ الۋدان ساقتانىپ، ەكولوگيالىق سازدىقتىڭ تاسقىن سۋىن اعىزۇ، ىركۇ يقۇاتى مەن ەكولوگياۋى قورعاۋ يقۇاتىن ويداعىداي قورعاۋ كەرەك. "چاۋحۋ كولى ـــ انحۇي حالقىنىڭ اسلى، حفيدىڭ ەڭ كوركەم، تاماشا جەرى. ءسوز جوق، چاۋحۋ كولىن ويداعىداي جونگە سالىپ، ەكولوگيالىق سازدىقتى ويداعىداي قورعاپ، چاۋحۋدى حفيدىڭ ەڭ ايگىلى جەرىنە ايىنالدىرۇ كەرەك".

بوگەندە شايقاس تۇى جەلبىرەيدى، تاسقىنىنان ساقتانۇعا ارنالعان قۇم تولتىرىلعان دوربالاردىڭ شەتىنە كوز جەتپەيدى، تاسقىنىن ساقتانۇ، اپاتتان قۇتقارۇدىڭ ءبىرىنشى شەبىندەگىلەر مەن ءبىرىنشى شەپتە ءالى تاپجىلماي جاتقان اسكەرى ءبولىم كوماندىر ـ جاۋىنگەرلەرى رەتتىى قاتار تۇزەپ تۇردى. ولاردىڭ ارت جاعىندا 800 شاقىرىمدىق ايىندى كوگىلدىر چاۋحۋ كولى جاتىر.

قۇربان بولعان 3 جولداستىڭ وتباسىنداعىلار قوسىنىڭ ەڭ الدىندا تۇر. بىيل جازدا چىن لۇ، گان لەي، تيە كىيان تاسقىنىن ساقتانۇ، اپاتتان قۇتقارۇدا ايىندى قاھارماندىق جىرىن جازدى.

باس شۇجي شي جينپيڭ قايعىلى بەينەدە قۇربان بولعان 3 جولداستىڭ وتباسىنداعىلارعا كەلىپ ءبىر ـ بىرلەپ امانداستى.

ول تەرەڭ سۇيىسپەنشىلىكپەن بىلاي دەدى: "سزدەردىڭ جان اشىر جاقىندارىڭىز ءبزدىڭ دە جان اشىر جاقىنىمىز، وتان مەن حالقتىڭ جان اشىر جاقىنى، ولار ـــ ءبزدىڭ جۇرەگىمىزدەگى قاھارمان. ءاربىر قىسلتايىاق ساتتە قاھارماندار قاشاندا كەۋدە كەرىپ العا شعادى، بۇل جۇڭحۋا ۇلتىنىڭ ۇلى رۋحىنىڭ بەينەسى. سزدەر قىزمەت پەن تۇرمىستى ويداعىداي ورنالاستىرىپ، دەنساۋلىقتارىڭىزعا كوڭىل ءبولىپ، ولاردىڭ رۋحىن ەڭ جاقسى تاسىلمەن جۇباتىڭىزدار".

باس شۇجي شي جينپيڭ كوپشىلىكتەن شنايى حال سۇرادى ءارى بۇكىل ەلدەگى تاسقىنىن ساقتانۇ، اپاتتان قۇتقارۇدىڭ ءبىرىنشى شەبىندە شايقاس جاساپ جاتقان جولداستارعا ىقىلاستى سالەم جولدادى. ول قامقورلىقپەن بىلاي دەدى: "تاسقىن ءالى جالعاسۋدا، پارتيا مەن ۇكىمەت، ءسوز جوق، ءبىرىنشى شەپتە شايقاس جاساپ جاتقان جولداستارعا، اسىرەسە، ولاردىڭ اس ـ سۋىنا، دەمالىسىنا كوڭىل ءبولۇ، قامقورلىق جاساۋ كەرەك، كەي جولداستاردىڭ دەنەسى ءبورتىپ، ايالتارى قابىنىپ ىرىڭدەپ كەتىپتى، ولاردىڭ حاۋپسىزدىگى مەن دەنساۋلىعىنا كوڭىل ءبولۇ كەرەك".

ەكىنشى، شەشۇشى قادامدى جاقسى باسىپ، دامۇدىڭ جاڭا ارناسىن اشتى

مەملەكەت تەررىتورياسىنىڭ 4%ىن يەلەگەن جەردەگى 10%كە جەتپەيتىن حالىق ەكونوميكانىڭ جالپى شامامىنىڭ تورتتەن ءبىرىن جاراتتى. بۇكىل مەملەكەتتىڭ ەكونوميكالىق كارتاسىندا چاڭجياڭ اتىراۋى ءۇشىرى ەكونوميكاسى ەڭ جاندى، اشىقتىق دەڭگەيى ەڭ جوعارى، جاڭالىق اشۇ قابىلەتى ەڭ كۇشتى وڭىرلەردىڭ ءبىرى سانالادى.

8 ـ ايدىڭ 20 ـ كۇنى تۇستەن كەيىن باس شۇجي شي جينپيڭ چاڭجياڭ اتىراۋىن ءبىر تۇلعالاندىرا دامىتۇدى تىڭعىلىقتى ىلگەرىلەتۇ اڭگىمە ءماجلىسىن باسقارىپ اشتى.

چاڭجياڭ اتىراۋى وڭىرىندەگى جاۋاپتى جولداستارعا باس شۇجي ەڭ اۋەلى نەگىزگى ويدى اڭعارتتى: "كەزەكتەگى ەل ءىشى جانە حالقارالىق جاعدايدا، چاڭجياڭ اتىراۋى ءۇشىرىنىڭ مەملەكەتتىك ەكونوميكالىق، قوعامدىق دامۇىنداعى ورنى مەن رولىن تەرەڭ تانىپ، چاڭجياڭ اتىراۋىن ءبىر تۇلعالاندىرا دامىتۇدا ءدوپ كەلگەن جاڭا جاعداي، جاڭا تالاپتارمەن ۇشىراسىرىپ، ءبىر تۇلعالاندىرۇ مەن جوعارى ساپالى بولۇ سىندى ەكى تەتىكتى مىقتى ۇستاپ، نىسانانى باعدار ەتۇدىڭ، ماسەلەنى باعدار ەتۇدىڭ بىرلىگىنە تاباندى بولىپ، شنايى يگەرىپ، ناقتى ىستەپ، قاجىرلىلىقپەن ىستەپ، چاڭجياڭ اتىراۋىن ءبىر تۇلعالاندىرا دامىتۇدى ىلگەرىلەتۇدە ناتيجەلەرگە ۇزدىكسىز قول جەتكىزۇ كەرەك".

"ءبىر تۇلعالاندىرۇ" تاريحتىڭ قوردالى قاتپارىندا جوسپارلانىپ، دايىندالىپ، جاڭا داۋىردەگى جاڭالىق اشا دامۇ بارىسىندا ورنالاستىرىلدى. كەزىندە چاڭجياڭ اتىراۋى وڭىرىندە قىزمەت ىستەگەن باس شۇجي شي جينپيڭ : "مەن دە كەزىندە چاڭجياڭ اتىراۋىنىڭ دامۇى ماسەلەسىن تەرەڭنەن تولعانىپ، بەلسەنە ىلگەرىلەتكەن ەدىم"، ـ دەدى وتكەندى ەسىنە الىپ.

ول كەزدە شاڭحايدى، جياڭسۋدى، جىجياڭدى ءبىر تۇلعالاندىرۇدىڭ ۇلكەن اۋقىمى ايقىندالا باستاعان، چاڭجياڭ اتىراۋىن دامىتۇ اڭگىمە ءماجىلىسىنىڭ العاشقى كەزەگىنە شي جينپيڭ مىندەت اتقارىپ تۇرعان ججياڭ ولكەسى "قوناق يەسى" بولعان ەدى. بۇعان كورشى ولكە انحۇي دا قىزىعۇشىلىق بايقاتقان بولاتىن. انحۇي ولكەسىنىڭ جاۋاپتى جولداس ازىلدەپ: "ول كەزدە ءبىز سىرتتاي وقيتىن وقۇشى ەدىك. باس شۇجيدىڭ بەكتۇى مەن ىلگەرىلەتۇىنە ءبىز قوسىلىپ وقيتىن وقۇشى بولدىق، ال قازىر رەسمي وقۇشى بولىپ وتىرمىز"، ـ دەدى.

كۇلكى ءۇنى ىشىندە باس شۇجي شي جينپيڭ اعىنان اقتارىلا بىلاي دەدى: "ول كەزدە، باستىسى، ىنىشەكتى دەمەپ جىبەرۇدى ويلاستىردىق. انحۇي ءۇشىن، بۇل قاتارعا قوسىلۇ ەڭ كەكەن سياقتى توپىراقتى قۇنارلاندىرىپ، دىمقىلدىقتى جاقسارتۇداي بولدى، وعان ساپالى تۇقىم قوسىلسا، ەڭ دەگەنىڭىز قاۋلاپ وسپەي مە".

وڭىرلىك امالياتتان مەملەكەتتىك دەڭگەيدە جوسپارلانۇعا دەيىن چاڭجياڭ اتىراۋىن ءبىر تۇلعالاندىرىپ دامىتۇ ارىندايى ىلگەرىلەدى. 2018 ـ جىلى تۇڭعىش كەزەكتى جۇڭگو حالقارالىق يمپورت كورمەسىندە باس شۇجي شي جينپيڭ چاڭجياڭ اتىراۋىن ءبىر تۇلعالاندىرىپ دامىتۇ مەملەكەتتىك ستراتەگياعا كوتەرىلەتىندىگىن جاريالادى. ءبىر جىلدان كەيىن «چاڭجياڭ اتىراۋى ءۇشىرىن ءبىر تۇلعالاندىرىپ دامىتۇ جوسپارى باعدارلاماسى» جاريالاندى.

ءبىر جىلدا ءبىر ۇلكەن شارا اتقارىلىپ، ءبىر جىلدا ءبىر ۇلكەن ساتىعا كوتەرىلدى. بۇل رەتكى اڭگىمە ءماجىلىس چاڭجياڭ اتىراۋىن ءبىر تۇلعالاندىرىپ دامىتۇدىڭ تاعى ءبىر "ۇدەۋىن" باستادى. باس شۇجي شي جينپيڭ بىلاي دەپ باسا دارىپتەدى: چاڭجياڭ اتىراۋىن ءبىر تۇلعالاندىرىپ دامىتۇ، ەڭ اۋەلى جاعداي تۇرعىسىنان قاراۋ كەرەك، ونىڭ ءبىرى، جۇڭحۋا ۇلتىنىڭ ۇلى گۇلدەنۇى سىندى ستراتەگيالىق جالپى جاعداي، ەندى ءبىرى، دۇنيە جۇزىندە 100 جىلدا بولماعان ۇلكەن وزگەرىس. پارتيا ورتالىق كومىتەتى چاڭجياڭ اتىراۋىن ءبىر تۇلعالاندىرىپ دامىتۇدىڭ "ءبىر ۇيەك، ۇش رايون، ءبىر ءورىس" سىندى ستراتەگيالىق ورنىن بەلگىلەپ وتىر: "بۇكىل ەل دامۇىنىڭ سەرپىندى، جاندى ارتۇ ۇيەگى، جوعارى ساپالى دامۇ ۇلگى رايونى، وسزامانداناۋدى الدىمەن نەگىزىنەن جۇزەگە اسىرۇعا جەتەكتەۋ رايونى، ەۋكىردى ءبىر تۇلعالاندىرا دامىتۇدان ۇلگى كورسەتۇ رايونى، رەفورما جاساۋ، ەسىك اشۇدىڭ جاڭا ءورىسى".

"الەمدىك بازار تارايعان كەزەكتەگى سىرتقى ورتادا ءبىز، ءسوز جوق، ءۇز ءىسىمىزدى كۇش ـ قۋاتتى شوعىرلاندىرا جاقسى ىستەپ، ەل ىشىندەگى بازار باسىمدىعىن ساۋلەلەندىرىپ، ەل ىشىندەگى ۇلكەن اينالىمدى نەگىزگى تۇلعا ەتەتىن، ەل ءىشى مەن حالقارا سىندى قوس اينالىم ءبىرىن ـ ءبىرى جەبەيتىن جاڭا دامۇ ارناسىن جەدەل قالىپتاستىرۇىمىز كەرەك. بۇل ەل ءىشى مەن حالقارالىق جاعدايعا تەرەڭدەي تالداۋ جاساي وتىرىپ جاسالعان كەلەلى تۇجىرىم، سوندداي ـ اق ۇزاق ۋاقىتتىق ستراتەگيالىق تۇجىرىم، سوندداي ـ اق ۇزاق ۋاقىتتىق ستراتەگيالىق ورنالاستىرۇ"، ـ دەدى باس شۇجي اسا كورەگەندىكپەن.

2 ـ توقساندا چاڭجياڭ اتىراۋى ايتارلىقتاي ناتيجە كورسەتتى. 3 ولكە، ءبىر قالانىڭ وڭىرلىك ەۋندىرىسىنىڭ جالپى ءونىم قۇنى 1 ـ توقساندىعى 5.7% تومەندەۋدەن 0.2% ارتۇعا ءوتتى، ەكونوميكانىڭ جالپى شاماسىنىڭ بۇكىل ەلدەگى ۇلەسى بىلتىر جىل سوڭىندىعى 23.9%تەن 24.2%كە جوعارىلادى، "التىنى ورنىقتىرۇ" قىزمەتىن تىڭعىلىقتى، ويداعىداي ىستەۋ، "التىنى قامتاماسىز ەتۇ" مىندەتىن جالپى بەتتىك تياناقتاندىرۇ بۇكىل ەل بويىنشا الدىڭعى قاتاردان كورىندى. چاڭجياڭ اتىراۋىن ءبىر تۇلعالاندىرىپ دامىتۇدىڭ جاڭا ارناسى قالىپتاسىپ كەلەدى.

شاڭحاي قالالىق پارتكومداعى جاۋاپتى جولداس ءسوز كەزەگىن العاندا، باس شۇجي شي جينپيڭ: "قازىر يمپورت كورمەسىنە دايىندىق جاساۋ جۇمىستارىنىڭ ايناق السى قالاي؟"، ـ دەپ سۇرادى.

"كاسپورىندارداڭ كورمە ورنىنداعى الدىڭعى كەزەكتەگىدەن 60 ملڭ شارشى مەتر كوبەيدى، ىنىدەتتىڭ نقپالى بار، ءبىراق ەشكىم دە جۇڭگو سىندى ۇلكەن بازاردان باز كەشۇدى قالامايدى".

جياڭسۋ، ججياڭ، انحۇيداعى جاۋاپتى جولداستار دا يمپورت ـ ەكسپورت ساۋداسىنىڭ جانە سىرتتان قوسىلعان قارجىنىڭ ۇزدىكسىز ارتۇى سىندى جاعدايلاردان مالىمەت بەردى، ولار: شەتەلدىك چاڭجياڭ اتىراۋىنا، جۇڭگو ەكونوميكاسىنىڭ دامۇىنا قىزىعۇشىلىق كورسەتپ وتىرعان مەجە وزگەرگەن جوق دەگەن ورتاق اسەرلەرىن بايانداۋدا.

ءبىر تۇلعالاندىرۇ مەن جوعارى ساپا چاڭجياڭ اتىراۋىن ءبىر تۇلعالاندىرىپ دامىتۇداعى ەكى تەتىك.

ءبىر تۇلعالاندىرۇ اكمىشىلىك قامالدارىن تالقاندىرۇ ماقساتى ەتپ، ساياساتتارداڭ سايكەسىندەلگەن جوعارىلاتپ، فاكتورلاردىڭ اناعۇرلىم كەڭ كولەمدە ىركىلىسسىز جىلجۇىنا مۇمكىندىك جاساپ، ءار ءوڭىردىڭ سالىستىرمالى باسىمدىعىن ساۋلەلەندىرۇنە تيىمدىلىك جاساپ، اناعۇرلىم ۇيلەسىمدى جۇمىس ءبولىسىن جۇزەگە اسىرىپ، اناعۇرلىم قۇاتتى بىرىككەن كۇش ۇيىستىرۇ بولىپ تابىلادى.

"تۇيىق جول" بۇرىن ەسكى، ۇلكەن، قيىن ماسەلە بولاتىن. قاتارلاس 2 اۋدان جەكە ـ جەكە 2 ولكەگە قارايدى، ءاربىرىنىڭ جوسپارى ءبىر ـ بىرىنە ۇقساماىدى، ەكەۋىن ءبىر تۇلعالاندىرىپ دامىتۇ قيىن، كولىك قاتىناۋدىڭ الدىندا اينالىپ جۇرۇگە 40 مينۇت جۇمسالاتىن بولسا، كولىك قاتىناعان سوڭ 5 مينۇتتا بارۇعا بولادى. دەمەك، ءبىر تۇلعالاندىرۇدىڭ كومەسكى كۇشى وراسان زور.

جوعارى ساپالى دامۇدى جۇزەگە اسىرۇدا چاڭجياڭ اتىراۋى ءوڭىرىنىڭ شارت ـ جاعدايى ەڭ جاقسى، الدىمەن جۇزەگە اسىرۇ قابىلەتى دە ەڭ مىعىم، ول بۇكىل ەلدە ۇلگىلىك رولىن ساۋلەلەندىرەدى. بۇل مەملەكەت چاڭجياڭ اتىراۋىنا جۇكتەگەن سالماقتى جاۋاپكەرشىلىك.

(جالعاسى 3 ـ بەتتە)